DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.2023.2.03
CZU: 94:323.28(478-21)”1940”
Orcid ID: 0009-0004-6176-6648

ORAȘUL BĂLȚI ÎN ANUL 1940: OCUPAȚIE, SOVIETIZARE, REPRESIUNI

Lidia PĂDUREAC

Doctor în istorie (2001), conferențiar universitar (2008) și Prim-prorector pentru activitatea didactică la Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți.

Domenii de preocupare: istoria relațiilor internaționale în perioada interbelică, foametea și represiunile staliniste în RSS Moldovenească.

Cărți editate: *Relațiile româno-sovietice (1917–1934)*, Chișinău, 2003; *Arhivele memoriei: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească. Memorii. Documente. Studii de caz. Cercetări realizate în localitățile din nordul Republicii Moldova*, vol. I, tom. 1, 2, Chișinău, 2016–2019; *Românii în Gulag: memorii, mărturii, documente*, vol. I, II, Chișinău, 2014–2015 (co-editor).

Orașul Bălți în 1940: ocupație, sovietizare, represiuni

Rezumat. Scopul cercetării de față este de a pune în evidență situația din orașul Bălți în 1940, prezentă în documentele de arhivă și cele de istorie orală. Anexarea teritoriilor dintre Nistru și Prut de către Uniunea Sovietică în 1940 a presupus și instaurarea forțată a puterii sovietice în această regiune. Orașul Bălți, fiind unul de subordonare republicană, a fost supus prioritar practicilor specifice regimului comunist. Populația a fost nevoită să suporte regimul de ocupație – mulți și-au dorit refugierea în România, însă nu au avut această posibilitate. Retragerea armatei române și instaurarea armatei sovietice a provocat mari traume, oamenii devenind neputincioși în fața armelor. Ocupația a fost urmată de sovietizare și represiuni, care au mutilat viața obișnuită a orașului din perioada interbelică. Mărturiile supraviețuitorilor insistă asupra stării de frică, insecuritate, obedienț dictate de regimul sovietic.

Cuvinte cheie: sovietizare, represiuni, regim comunist, administrație locală, ideologie comunistă.

The City of Bălți in 1940: Occupation, Sovietization, Repressions

Abstract. The aim of this research is to highlight the situation in the city of Bălți in 1940, presented in archival and oral history documents. The annexation of the territories between the Dniester and the Prut rivers by the Soviet Union in 1940 also implied the forced establishment of Soviet power in this region. The city of Balti, being one of republican subordination, was subjected to the specific practices of the communist regime. The population had to endure the occupation regime – many people who wanted to flee to Romania did not have this possibility. The withdrawal of the Romanian army and the establishment of the Soviet army caused great trauma to the people, who became powerless in the face of weapons. The occupation was followed by sovietization and repression, which mutilated the ordinary life of the city in the interwar period. The testimonies of survivors emphasise the state of fear, insecurity, obedience imposed by the Soviet regime.

Keywords: sovietization, repressions, communist regime, local administration, communist ideology.

În contextul celui de-Al Doilea Război Mondial, regimurile totalitariste sovietic și cel fascist puneau în aplicare metode și mijloace militare pentru a lichida state și a contura o nouă hartă a lumii. Germania și Uniunea Sovietică se extindeau teritorial, realizând prevederile protocolului adițional secret Molotov-Ribbentrop. Prin amplasarea sa geografică, România a fost somată în 1940 să cedeze: URSS-ului – Basarabia, Bucovina de nord, ținutul Herța; Ungariei – nordul Transilvaniei; Bulgariei – Dobrogea de Sud. Constrânși de noile realități, cetățenii români au suferit drama ocupației străine. Cele trei caracteristici specifice pentru teritoriile dintre Nistru și Prut au fost: ocupația, sovietizarea și represiunile. Cercetările științifice au luat în vizor destinul Basarabiei în contextul acestor evenimente, însă mai puține dintre ele includ aspecte ale vieții trăite în localități concrete. Scopul cercetării de față este de a pune în evidență situația din orașul Bălți în anul 1940, reflectată în dosarele de arhivă și documentele de istorie orală.

Ocupația teritoriilor dintre Nistru și Prut a început prin cele două ultimatumuri înaintate de Kremlin în adresa României. În noaptea de 27 spre 28 iunie, Guvernul sovietic a transmis Bucureștiului a doua notă ultimativă în care cerea:

„1. În decurs de patru zile, începând cu orele 14.00 după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei de trupele românești; 2. Trupele sovietice în același timp să ocupe teritoriul Basarabiei și partea de Nord a Bucovinei" [1, p. 20-30].

Consiliul de Coroană, împreună cu Regele, a decis să nu opună rezistență militară armatei sovietice. Carol al II-lea, în memoriile sale, se arată descurajat și uimit de ultimatumul sovietic:

„Această știre m-a trăsnit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel mai înalt grad. Este un lucru așa de oribil că nici o minte românească nu poate să-l conceapă. Consiliul are loc și am ieșit din el amărât și dezgustat, toți acei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. Numai șase voturi, din cei 26 prezenți, au fost pentru rezistență" [2, p. 45].

Regele trișa, deoarece diplomația română era la curent cu evenimentele care s-au desfășurat în Europa în anii 1936–1939, iar în condițiile declanșării războiului mondial și a pretențiilor înaintate de ministrul sovietic de externe Molotov față de România pericolul era evident. Pentru a evita războiul cu Uniunea Sovietică, România a fost nevoită să accepte retragerea administrației și armatei din stânga Prutului. În telegrama Guvernului României către Guvernul URSS din 28 iunie (ora 11:00) se menționa:

„Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic", la fel se solicita o extindere a termenului, menționându-se că „evacuarea teritoriilor ar fi foarte greu de adus la îndeplinire în patru zile", însă Moscova nu a acceptat modificări în acest sens [3, p. 13].

O mare parte din basarabeni au rămas nedumeriți de ceea ce li se întâmpla, deoarece, pe 6 ianuarie 1940, regele Carol al II-lea a vizitat Chișinăul, angajându-se să apere toate teritoriile românești. Evenimentele au urmat într-un regim alert, populația fiind nevoită să accepte situația creată: retragerea administrației și armatei române, pe de o parte, și instaurarea forțată a puterii sovietelor prin armata roșie, pe de altă parte.

În conformitate cu directiva nr. 5688/c a Marelui Stat Major al armatei române, transmisă trupelor la 28 iunie 1940 „privind acțiunile forțelor militare naționale pe parcursul operațiunii de evacuare a Basarabiei și Bucovinei de nord ...", evacuarea județului Bălți urma să aibă loc până la 30 iunie, ora 12 [4, p. 58]. În pofida înțelegerilor avute, la 28 iunie au fost ocupate orașele Cernăuți, Hotin, Bălți, Chișinău și Cetatea Albă [4, p. 59]. Conducătorii militari ruși menționau în *Raportul asupra acțiunilor trupelor Frontului de Sud,* transmis comisarului poporului pentru Apărare al URSS, mareșalului Uniunii Sovietice, Timoșenko:

„în ziua de 28.6.40, la ora 14:00, trupele frontului de sud au trecut frontiera conform variantei nr. 2 (prima variantă prevedea situația în care guvernul României nu ar fi acceptat să părăsească benevol Bucovina și Basarabia –

armatele roșii urmau să organizeze o ofensivă vertiginoasă; a doua variantă prevedea rezolvarea pașnică a problemei, prin introducerea rapidă doar a unei părți din trupele roșii concentrate pe Nistru)" [3, p. 17].

„Planul de acțiuni a fost respectat întocmai. La 28 iunie au fost ocupate orașele Cernăuți, Hotin, Bălți, Chișinău și Akkerman" [3, p. 48]. Confruntând cele două documente menționate mai sus, deducem că armata sovietică realiza propriul plan de ocupație, fără a ține cont de graficul evacuării convenit cu partea română. Astfel, s-au creat multiple situații în care trupele sovietice invadau teritorii din care armata și administrația română încă nu se evacuaseră:

„unitățile sovietice s-au infiltrat mult în spatele trupelor române, care se retrăgeau conform planului prestabilit, ocupând diferite localități și noduri importante și vitale de comunicație, fie prin înaintarea rapidă a unităților motomecanizate, fie prin debarcarea de parașutiști, fapt ce a împiedicat și dezorganizat măsurile luate de autoritățile române pentru evacuare" [3, p. 48].

La operația de ocupație a Basarabiei și Bucovinei de nord „a participat un contingent militar sovietic impresionant, constând aproape din întreg efectivul districtelor militare Kiev și Odessa, adică 32 divizii de infanterie, 2 divizii de infanterie motorizată, 6 divizii de cavalerie, 11 brigăzi de tancuri, 3 brigăzi de avioane, 16 regimente de artilerie grea și alte unități auxiliare" [5, p. 80].

Forțele sovietice alcătuiau un contingent de cca. 500 mii de persoane. Însăși partea sovietică recunoștea în documentele oficiale că a înaintat în teritoriile cucerite mai repede decât era preconizat:

„Unitățile Frontului de Sud au înaintat pe urma coloanelor în retragere ale armatei române, iar într-o serie de direcții au depășit trupele române și au ieșit la râul Prut înaintea românilor (subl. aut.). Armata românilor se retrăgea în mare dezordine. O parte a trupelor s-au împrăștiat, aruncând armele.... Dat fiind că armata română s-a retras benevol peste râul Prut, operațiile de desantare au fost executate fără participarea aviației de vânătoare și bombardament" [3, p. 48].

Nerespectarea intenționată de către partea sovietică a graficului de evacuare convenit cu partea română a creat multiple premise pentru situații de conflict. Comportamentul militarilor sovietici era orientat spre umilirea trupelor române și spre atragerea unor băștinași de partea noii puteri:

„înconjurând unitățile române, ofițerii sovietici cereau basarabenilor să iasă din front și să plece cu caii și căruțele unităților, îndemnând totodată populația să-și însușească bunurile armatei române" [4, p. 60].

Importante contingente militare erau grupate în localitățile urbane, inclusiv în orașul Bălți. Retragerea unei armate și venirea alteia a împărțit părerile localnicilor, reflectate și în studiile de istorie orală [mai detaliat vezi: 6, p. 219-232]. Unii locuitori ai orașului Bălți încercau să vadă doar secvențele care le consolidau sentimentul de fidelitate față de neam și țară. Din mărturiile lui Vadim Pirogan: „Ostașii români pășeau demn, executând, contrar voinței lor, ordinul de retragere" [7, p. 46]. Realitatea descrie și situații mult mai dureroase. Din mărturiile lui Alexandru Budișteanu:

„Într-adevăr, acolo era lume destul de multă, și bineînțeles armata sovietică, pe care veniserm să o vedem. Trupele rusești erau înșirate pe ambele părți ale străzii. Erau tancuri, tanchete și soldați înarmați, care ne păreau îngrozitori de străini… Săracii …pentru prima data îi vedeam pe soldații noștri, pe care mă obișnuisem să-i văd la paradele de 10 mai, pășind atunci mândri, acum comportându-se ca o armată învinsă, retrăgându-se demoralizați și umiliți. M-a apucat o mare tristețe" [8, p. 90-91].

Astfel, ocupația militară a fost înfăptuită în ritm grăbit, oficialitățile române fiind nevoite să-și organizeze retragerea în condiții dezastruoase.

Sovieticii aveau interesul de a jefui armata română în timpul retragerii acesteia, atrăgând în acțiuni de infamie și persoane arogante din rândul băștinașilor, dornice de a obține beneficii materiale și sociale (potențiali activiști), care sperau la sprijinul și protecția din partea noii administrații. Spre exemplu, la 29 iunie 1940, un batalion român de infanterie a fost dezarmat

de unitățile sovietice în gara Bălți [4, p. 62] (deși or. Bălți urma a fi evacuat potrivit înțelegerii la 30 iunie). Lt. Col. Gheorghe Borș, subinspectorul Pregătirii preliminare Bălți și Comandant al Pieței Bălți raporta eșantionului ierarhic:

„ajungând la gară între orele 6.30, 29 iunie am găsit gara blocată de mulțimea care începuse să se dedea la jaf și agresiuni. Tot atunci a venit la gară și individul Bavaroschi, fost șef al serviciului financiar la Primăria Bălți, care în fruntea unei bande de comuniști și pe un ton obraznic a cerut să i se restituie autopompa secției de pompieri ce se găsea pe rampă gata de urcare, amenințând că în caz contrar o vor lua cu forța și nimeni din cei aflați în gară și în trenul de evacuare nu vor mai pleca din Bălți. Tot în acest timp și-a făcut apariția pe podul din preajma gării și o unitate mecanizată sovietică formată din 4-5 care de luptă. În acest moment, mulțimea de manifestanți comuniști care blocau strada a devenit extrem de ostilă. Pe străzi nu mai era posibilă circulația, comunicația cu orașul era tăiată și deci evacuarea a fost complet oprită. Orice încercare de a se mai salva ceva a fost zadarnică, deoarece, nu existau mijloace de transport și nici nu se circula prin oraș din cauza bandelor comuniste și a unităților mecanizate sovietice care puseseră stăpânire pe oraș și se dedau la acte de terorism" [9, p. 215].

Un alt exemplu este relatat de Gheorghe Mitoșeru (2 iulie 1940):

„... am ajuns la Bălți. Acolo am asistat cum comandantul garnizoanei Bălți, dl maior Mazilu, a fost degradat de către evrei și pălmuit. Lucrurile [pe] care acesta le avea cu el i-au fost furate tot de evrei. Un alt caz cu un domn căpitan care la fel a fost bătut de evrei. Evreii din Basarabia oprise pe toți românii care vor să se întoarcă în țară, spunându-le că în România, Majestatea Sa Regele a fugit în Canada, Marele Voevod Mihai a fost împușcat, că germanii au ocupat Bucureștiul și altele" [10, p. 310].

Din mărturiile Elisabetei Suratovschi, profesoară din Bălți (25 septembrie 1940):

„toată populația creștină n-a luat parte la venirea sovietelor, ceea ce i-a nemulțumit ... Se scriu diferite poezii, batjocorind România și ridicând în slavă sovietele, care au scăpat Basarabia și poporul muncitor de sub jugul boierilor români. Acestea din urmă au ajuns ca o lozincă a zilei" [10, p. 505-506].

La gara feroviară din Bălți au avut loc multiple jafuri și fărădelegi săvârșite de militarii sovietici și puținii localnici, susținători ai acestora:

„în stația Bălți a fost împușcat, în ziua de 28 iunie a.c., un individ de către o persoană necunoscută. Cadavrul lui a fost expus pe peron, spunându-se că a fost «împușcat de soldații români, cu scopul de a provoca reacția bandelor de comuniști evrei împotriva populației românești». În timp ce în stația Bălți se aflau două garnituri cu trupe românești și funcționari, evreii în grupuri se strecurau printre cei aflați în garnituri, sfătuind pe soldați să depună armele și să rămână în Basarabia. Văzând că metoda persuasiunii nu reușește, a venit un ofițer sovietic însoțit de trei soldați, care, amenințând cu revolvere, au somat pe ofițerii și soldații români să depună armele, declarând că, în caz contrar, vor fi împușcați. Un evreu a anunțat cu glas tare că cei originari din Basarabia nu au voie să părăsească localitatea. Majoritatea celor prezenți, în special, funcționarii basarabeni ce se evacuau și-au distrus pe loc toate actele și numai în acest mod au putut să scape de la controlul individual ce li s-a făcut ulterior... în stația Bălți au rămas armele acestor trupe și vagoane de muniție de artilerie" [11, p. 164-165].

Însă documentele oficialităților sovietice prezentau aceste evenimente dintr-o perspectivă deferită:

„Armata română s-a retras de pe teritoriul Basarabiei, fără să opună rezistență; retragerea se desfășura încet și chiar din prima zi s-a constatat că armata românilor încalcă prevederile acordului. Într-o serie de localități au avut loc jafuri organizate; populației i s-au luat vitele, chiar și avutul... Populația Basarabiei și a Bucovinei de Nord a întâmpinat cu bucurie unitățile Armatei Roșii, le-au ieșit în cale cu flori, în unele locuri cu muzică. Pretutindeni au apărut panouri cu lozincile: «Trăiască Basarabia sovietică!», «Trăiască Armata Roșie!», «Trăiască tovarășul Stalin!» La ora 14.00 în ziua de 3.7,

la termenul strict indicat de guvern, granița a fost închisă. Toți soldații și ofițerii armatei române care n-au reușit să plece au fost reținuți și dezarmați" [3, p. 49-50].

Studiile de istorie orală indică asupra faptului că cea mai mare parte a populației era reticentă față de noii veniți, dar nu-și exterioriza această atitudine de frica armelor străine. Unii au luat decizia de a se refugia în România, alții – de a rămâne cu familia în gospodăriile în care munciseră toată viața, însă au fost și din cei care au agreat venirea armatei roșii, în mare parte fiind vorba despre etnici evrei. Potrivit datelor statistice, în județele Chișinău și Bălți locuiau cei mai mulți evrei, respectiv 14,4% și 12,5% din numărul total al populației din aceste județe [3, p. 57] (majoritatea locuind în orașe). Unii locuitori din orașul Bălți, fiind captați de promisiunile propagandei sovietice despre o viață echitabilă, mult mai bună, considerând că au fost nedreptățiți în timpul administrației românești au susținut noua putere: «spre stupoarea noastră erau localnici evrei! Cu toții într-o stare de excitație anormală»" [8, p. 91]. „În târgul Râșcani-Bălți, evreii umblau cu steguleț și rozete roșii la butoniere, iar pe case s-au arborat drapele roșii" [12].

În Buletinul informativ asupra evenimentelor interne, petrecute pe raza Regimentului 4 Jandarmi Prut (iunie 1940), expediat rezidentului regal al Ținutului Prut Traian Ionașcu se menționa:

„la apariția trupelor (sovietice – n. L. P.), comuniștii, în proporție de 95% evrei și numai 5% români sau ruși au arborat drapele roșii și au primit cu urale trupele roșii. Alături de ei, toți evrei și unii români s-au manifestat în mod similar. În unele localități, precum Ungheni, Râșcani, Briceva etc., unii funcționari și jandarmi, și chiar soldați din corpurile de trupă, au fost loviți, dezarmați și insultați. La Bălți au împiedicat plecarea trenurilor și au terorizat populația" [11, p. 184].

Din declarațiile Olgăi Mustață din com. Pârliți Târg, jud. Bălți (2 iulie 1940):

„Observarea puterii la jidovi, prea multă laudă și insistență din partea Armatei Roșii, multe promisiuni jidovilor, un caracter prea laconic și răzbunător, exprimarea unui căpitan din Armata Roșie că vor vărsa sânge a mii de oameni români pentru omorârea unui singur soldat rus, la înmormântarea căruia am asistat... nu m-am putut împăca, prin urmare, cu acest regim și am preferat să las toată averea muncită cu foarte mare chin... de asemenea, mai ales că trupele sovietice au ocupat Tg. Pârliți în ziua de 30 iunie 1940, ora 8. Am fost martoră oculară cum întreaga populație evreiască a întâmpinat cu urale, sărutări, flori, steaguri roșii, îmbrățișări, jalbe și insulte asupra Armatei Române, că au fost jefuiți, totul li s-a luat, au fost surghiuniți timp de 22 de ani și, în sfârșit, acum și-au revăzut frații de peste Nistru" [10, p. 310].

Din mărturiile lui Vasile Ciornea, notar din comuna Pelinia, jud. Bălți (25 septembrie 1940):

„La intrarea trupelor roșii în Basarabia, populația, în special evreii, erau bucuroși. Mai târziu, când a început introducerea regimului comunist, se poate spune cu drept cuvânt că domnește o nemulțumire generală. Scumpetea nemaipomenită, lipsa de articole de primă necesitate, naționalizarea comerțului, industriilor etc. au creat o nemulțumire generală" [10, p. 513-514].

La 28 iunie 1940, trupele sovietice au ocupat orașul Bălți, înfăptuind multiple atrocități, jafuri, forțând armata, administrația română, precum și refugiații să părăsească în grabă localitatea.

Sovietizarea avea scopul de reorganizare a teritoriilor subordonate după modelul sovietic, inițiat și gestionat de Moscova. Procesul de sovietizare a fost asigurat de forțele armate și s-a manifestat preponderent în trei direcții prioritare: 1) crearea organelor administrative locale și de partid; 2) comunizarea economiei; 3) promovarea ideologiei comuniste prin reorganizarea instituțiilor de învățământ și subordonarea mijloacelor de informare în masă.

Ocuparea militară a orașului Bălți a fost însoțită de preluarea puterii de către instituțiile militare și administrative înființate de comuniști, conform legilor din URSS. Așa cum menționează istoricul Anatol Petrencu:

„imediat ce s-au instalat, chiar din prima zi, autoritățile sovietice au scos în afara legii organele administrative existente, organele judiciare, militare și polițienești. A fost interzisă activitatea partidelor politice (cu excepția celui bolșevic) și au fost suprimate sindicatele, numite de ocupanți «fasciste și reacționare». Funcțiile administrației românești au fost preluate de comisariatele militare și de organele politice ale armatei roșii, acestea din urmă asumându-și prerogativele formării noilor organe administrative locale. A început constituirea consiliilor sătești (*selsoviet*), comitetelor executive raionale (*raispolcom*). Au fost instituite tribunale, secții de miliție, reprezentanțe ale NKVD-ului" [13].

În primele zile de după 28 iunie 1940, teritoriul Basarabiei a fost transmis în subordonarea organelor supreme legislative, executive și partinice ale Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești. Treptat au fost constituite organele de partid locale.

„La 14 august 1940 organizația moldovenească regională de partid a PC (b) al Ucrainei a fost transformată în Partidul Comunist (bolșevic) al Moldovei. Cele mai importante funcții din RSSM au fost preluate de liderii RASSM. La 31 august 1940 Secretariatul CC al PC(b)U a aprobat hotărârea CC al ULCTM cu privire la transformarea organizației regionale moldovenești a Uniunii Leniniste a Tineretului din Ucraina în Uniunea Leninistă Comunistă a Tineretului din RSS Moldovenească" [14, p. 34-35].

În RSS Moldovenească componența organelor sistemului sovietic era selectată riguros de către comitetele de partid din teren și verificată minuțios de organele speciale ale NKVD-ului. Orașele Chișinău, Bălți, Bender, Tiraspol erau subordonate direct administrației de stat a RSSM [15, p. 247]. Deputații în sovietele orășenești, raionale și sătești erau selectați de către organele locale de partid. Puterea aparținea secretarilor comitetelor de partid și birourilor comitetelor de partid. Toate problemele privind administrarea RSSM, practic, erau examinate și soluționate de către CC al PC (b)M, care era supravegheat de Biroul CC al PC (b) din toată Uniunea pentru RSSM. Hotărârile instanțelor superioare erau executate necondiționat de către cele inferioare [9, p. 251]. Inițial baza aparatului sovietic o constituiau străinii, aduși special în acest scop din interiorul Uniunii Sovietice, astfel organele administrative își înfăptuiau misiunea de executor.

Procesul de sovietizare s-a intensificat prin organizarea așa-numitor alegeri în Sovietul Suprem al URSS și în Sovietul Suprem al RSS Moldovenești, care s-au desfășurat la 12 ianuarie 1941 [14, p. 37]. Astfel, timp de șase luni, forțele militare și cele de securitate au creat toate structurile necesare administrative și cele de partid, aplicând intimidări, constrângeri și control excesiv.

Odată cu formarea organelor puterii de stat la nivel republican și local a avut loc procesul de comunizare a economiei.

„La 14 august 1940, Biroul Politic a aprobat două decrete ale Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, care schimbau în mod radical orânduirea economică din Basarabia – «Cu privire la restabilirea pe teritoriul Basarabiei a funcționării legilor sovietice cu privire la naționalizarea pământului» și «Cu privire la naționalizarea băncilor, a întreprinderilor industriale și comerciale, a transportului feroviar și naval și a mijloacelor de telecomunicații din Basarabia». Aceste decrete declarau drept proprietate de stat tot pământul din Basarabia, cu zăcămintele, pădurile și apele lui, precum și toate băncile și alte instituții de creditare, transportul feroviar și cel naval, telecomunicațiile aflate pe teritoriul Basarabiei, întreprinderile industriale cu peste 20 de muncitori sau cu cel puțin 10 muncitori, care aveau în dotare un motor de 10 cai-putere sau mai puternic" [14, p. 60].

Nenumărate mori și fabrici de ulei vegetal fuseseră demontate, utilajul fiind transportat peste Nistru [13]. În Rapoartele de sinteză privind informațiile din Basarabia, prezentate de Inspectoratul Regional de Poliție Iași Direcției Generale a Poliției, se menționa și situația din Bălți:

„pe la 1 septembrie 1940, s-au fixat comercianților unele impozite, relativ mici, și anume câte 25 până la 40 ruble pe lună (recte 1000-

1600 lei, socotit la 40 lei rubla), iar la 1 octombrie 1940 aceste impozite au fost mărite la 1000 de ruble pe lună (recte 40000 lei) plătibil pe 3 luni înainte, adică până la 1 ianuarie 1941, ceea ce înseamnă că acela care voia să-şi continue comerţul trebuia să plătească odată 120000 lei pe un trimestru. Faţă de asemenea fiscalitate excesivă, aproape toţi comercianţii din târgurile menţionate şi-au închis prăvăliile; acei care, totuşi au plătit aceste impozite [...] au fost obligaţi de ruşi ca la data de 1 ianuarie a.c. să lichideze. La Bălţi se află fabrica de zahăr, proprietatea lui Ismanschi. Acesta, însă, din toamna anului 1939, după terminarea campaniei, demontase fabrica şi o împachetase în lăzi, intenţionând s-o mute în Regat; neobţinând la timp aprobarea, a survenit ocupaţia sovietică. Ruşii au montat fabrica şi au pus-o în funcţiune, prelucrând întinsele culturi de sfeclă de zahăr, ce se aflau în Basarabia. De asemenea, au pus în funcţiune şi fabrica de spirt, proprietatea aceluiaşi Ismanschi, care era anexă pe lângă cea de zahăr. Tot la Bălţi mai funcţionează fabricile de ulei: «Fridman», «Flera» («Flora» – n. L.P.), «Valman» şi «Ţepelman», însă, produsul lor este trimis în URSS" [11, p. 394-395].

Situaţia era complicată şi pentru celelalte categorii sociale. Din mărturiile lui Hariton Dumbravă, agricultor din Bălţi, 19 septembrie 1940:

„Populaţia este nemulţumită, în special, ţăranii, fiindcă le iau recolta şi chiar sămânţurile, forţându-i să intre în colhozuri. Mai sunt nemulţumiţi din cauza lipsei de alimente şi prea marii scumpete ce există. Au început să înfiinţeze cooperative, dar ca să cumperi ceva trebuie să stai ceasuri întregi până când îţi vine rândul. Chiar şi evreii bogaţi nu sunt mulţumiţi de regimul rusesc, în schimb, sunt mulţumiţi golănimea care i-a băgat prin case, iar evreii s-au purtat destul de rău cu populaţia şi care îi speculează cum vor ei" [10, p. 357].

Din declaraţiile lui Ion Huţu din com. Recea, jud. Bălţi (22 septembrie 1940):

„Pământurile s-au luat până în prezent la cei ce au avut peste 6 ha în sus, cu propunerea ca după strângerea întregii recolte să treacă la colhoz şi cei cu 6 ha. Impozitele se plătesc câte 60 puduri la ha = 960 kg. Pe orice vită s-a pus bani câte 100 ruble" [10, p. 421-422].

Sistemul economic de tip sovietic a făcut imediat diferenţa dintre starea economică din oraş până la şi după ocupaţia sovietică. În câteva săptămâni, în magazine s-au terminat produsele din perioada anterioară, astfel calitatea proastă a mărfurilor, lipsa sistematică a produselor de primă necesitate se făceau tot mai pronunţate. Prezentând situaţia din oraşul Bălţi din acele timpuri, Vadim Pirogan menţiona:

„în primele luni, sovieticii cumpărau tot ce vedeau: cârnaţ, bomboane, crupe, stofe, haine, rufe, totul… La brutărie dispăruse pâinea albă. În schimb se vindea pâine neagră, crudă şi cleioasă – mă rog, pâine sovietică. Mărfurile bune au dispărut, nu le mai găseai în magazine. În locul lor a fost adus „tovar" sovietic, marfă de calitate inferioară, de prost gust, făcută ca din topor" [7, p. 51].

În acelaşi context:

„Cooperativa brutăriei nu lucrează în mod regulat, astfel de multe ori pâinea lipseşte câte 3-4 zile la Bălţi, Sculeni, Ungheni şi Pârliţi şi se vinde cu preţul de 1 rublă, însă nu se dă decât ½ pâine (adică 800 gr) de familie, indiferent de numărul membrilor. La Chişinău, pâinea neagră, de aceeaşi greutate, se face în fiecare zi şi se vinde cu 1,60 ruble, de trei ori pe săptămână se face şi pâine albă, tot cu greutatea de 1,600 kg şi se vinde cu 2,50 ruble. Articole de băcănie nu se găsesc deloc; rar se aduce zahăr şi se dă numai câte ½ kg de familie, cu preţul de 4-5 ruble kilogramul. Îmbrăcăminte şi încălţăminte nu se găseşte deloc... [11, p. 394-395].

Din mărturiile lui Alexandru Budişteanu:

„în scurtă vreme, pieţele s-au golit şi s-a instaurat modul de viaţă sovietic. Magazinele au fost închise peste noapte şi din ele nu s-au mai putut aproviziona decât nou-veniţii. Mult mai târziu au apărut magazinele de tip nou, cu marfă puţină şi proastă" [8, p. 100].

Locuitorii din Bălţi şi din alte localităţi deseori constatau faptul că militarii sovietici şi civilii veniţi împreună cu aceştia erau uimiţi de starea materială a populaţiei din Basarabia:

„De mult circulau versiuni despre viața grea și lipsurile din URSS; acestea ne-au fost confirmate acum de înșiși rușii veritabili, ofițerii și funcționarii, precum și de membrii familiilor lor veniți de peste Nistru. Acei din generația nouă, care până acum n-au avut ocazia să treacă frontiera, au rămas uimiți de cele văzute în Basarabia, de civilizația de acolo și de faptul că se poate trăi așa de bine. Ei nu și-au închipuit că oamenii pot trăi atât de confortabil și că pot mânca lucruri atât de bune. Fapte edificatoare sunt scenele, ce s-au petrecut în primele zile de ocupație, când ofițeri și soldați sovietici intrau în cofetăriile din Chișinău și Bălți, pe atunci încă aprovizionate, și consumau câte 10-15 prăjituri, spunând că «ei sunt obișnuiți să mănânce lucruri dulci, deoarece în Rusia se găsesc din abundență»; aceleași scene se pot vedea și în restaurantele din aceleași orașe, rezervate aproape exclusiv militarilor, unde aceștia comandă de 4-5 ori dintr-un fel de mâncare... Astfel fiind, autoritățile sovietice pun o grijă deosebită ca nu cumva populația din Basarabia să cunoască situația reală din «raiul bolșevic» și în același timp, ca rușii lor din URSS să nu afle că mai există și un altfel de trai decât acel, ce li-l dă «tata Stalin». În consecință, trecerile peste Nistru în și din Basarabia sunt interzise, cu mici excepții" [11, p. 349-350].

În același context, din memoriile lui Alexandru Budișteanu:

„După venirea trupelor sovietice au apărut și civilii sovietici, îmbrăcați ca vai de lume, total inculți și necivilizați […] Am constatat că așa arătau oamenii sovietici, îmbrăcați într-un mod greu de definit, dar de fapt vraiște, cu haine șocant de demodate și ieftine" [8, p. 98].

Elisabeta Suratovschi, depunând declarații la intrarea în România, descria și situația din Bălți:

„Din primele zile când au venit trupele sovietice, toți ofițerii ruși s-au aprovizionat cu zeci de metri de stofă și mătase și cu mai multe perechi de ghete, ceea ce a arătat lipsa de încălțăminte și manufactură. În timpul de când au venit, au aranjat un singur magazin cooperativ de manufactură și unul de încălțăminte pe tot județul. Populația de la țară și din oraș e nevoită să stea în rând de la ora 5 dimineața până seara la 4, fără ca să-și poată procura ceva" [10, p. 505].

Hristina Slabu, casnică, repatriată din Bălți (28 august 1940):

„Imediat după ce au venit rușii, au început să facă cumpărături: cumpărau haine, ghete, cizme, ciorapi, patefoane, ceasuri și diferite articole pe care plăteau orice preț. Apoi magazinele au fost închise și nu se mai vindea nimic, iar la unele magazine, la care li s-au dat voie să vândă mai târziu, trebuia să stai câte o zi întreagă până să-ți vie rândul să cumperi. Comerțul era deci paralizat. Fabricile nu funcționau. La început se făceau cumpărături pe bani românești, însă mai târziu, aproape când să plec eu, nu se mai primeau bani românești, ci numai ruble. Rubla este 40 lei, iar cu 3 ruble cumpărai abia o pâine" [10, p. 530-531].

Spre toamna anului 1940 situația economică s-a înrăutățit și mai mult. Majoritatea basarabenilor care au reușit să se refugieze în România în lunile septembrie-noiembrie în declarațiile făcute la hotar indicau asupra lipsurilor constante de produse alimentare și nu doar. Din declarațiile lui Huțu Ion:

„Este o lipsă completă de alimente. Articolele de primă necesitate lipsesc, cu greu se poate găsi. Cooperațiile s-au înființat câte 3-4 pe oraș, stând populația câte 2 zile până îi vine rându să cumpere" [10, p. 421-422].

Mihai Munteanu, preot din orașul Bălți (23 septembrie 1940):

„Situația economică este dezastruoasă, se conduce fără nici un tâlc. Lipsesc alimentele cele necesare. Stă lumea la rând zile întregi pentru a cumpăra ceva de hrană sau îmbrăcăminte" [10, p. 453].

Sovietizarea economiei în Basarabia, prin naționalizarea și colectivizarea bunurilor, va continua cu o fiscalitate excesivă, astfel fiind vizibilă discrepanța dintre promisiunile făcute de regimul comunist și realitatea trăită de basarabeni după 28 iuie 1940.

Propaganda comunistă avea drept obiectiv să manipuleze populația în vederea convertirii

acesteia la noua ideologie promovată de stat. Oficialitățile au acționat cu multă insistență pe dimensiunea sistemului de învățământ (tinerii au rezistență mai mică la manipulare) și mijloacele de informare în masă. Pe teritoriul Basarabiei a fost pus în aplicare sistemul sovietic al învățământului public și organizării instruirii în școală. Au fost lichidate gimnaziile și școlile eparhiale, elevii acestora fiind trecuți în clasele respective ale școlii medii sovietice [1, p. 59].

Vasile Ciornea: „școala a fost pusă pe scară întinsă, tinzând la lichidarea analfabetismului, dar a fost încadrată cu învățători nepregătiți și insuficienți ca număr. Astfel, un învățător – cu o pregătire de 1 lună cursuri, având la bază o școală care n-are nimic comun cu pedagogia, cu metoda educației copilului, iar în multe cazuri acești învățători lasă de dorit chiar și în ceea ce privește scrisul și cititul – este pus să lucreze cu 2 clase, fiind toată ziua ocupat, iar pentru a doua zi trebuie să aibă planuri de lecții pentru fiecare clasă și oră separat. Programa analitică se ocupă mai puțin de carte, învățătorul este obligat să formeze din copil, în primul rând, un bun comunist, să simbolizeze conducătorii regimului. La fiecare școală sunt numiți câte 1-4 învățători jidani, care pe lângă obligațiunea de învățător, mai sunt puși să supravegheze învățătorii autohtoni și, probabil, să comunice orice mișcare, care ar fi în contradicție cu regimul" [10, p. 513-513].

În școli s-a trecut la limba moldovenească, inventată de regim pentru a insista asupra diferențelor dintre români și „moldoveni". Deseori, pentru a promova ideea moldovenismului se ajungea la situații absurde. De exemplu în carnetul de școlaritate era scris: „sporurile se însamnă așa: otlicino, ghine, nijloșiu, rău, tare rău" [8, p. 104]. Elevii obișnuiți cu un sistem de învățământ calitativ în perioada interbelică, inițial nu știau cum să reacționeze la lecții. Spre exemplu, în orașul Bălți:

„Profesoară ne era o tânără fostă profesoară de franceză, care trebuise să se reprofileze. și iată că profesoara ni se adresează destul de emoționată, spunând: «Draji copchii. Înșepem orili noastre di lecție di lingă moldovinească. Eu vreu să vă zâc să vorghim împriună...» este întreruptă de un imens hohot de râs spontan al întregii clase. Ce auzeam era atât de ridicol și fals pentru noi, încât reacția fusese perfect logică" [8, 105].

Ideologia comunistă era insistent promovată prin mijloacele de informare în masă. Din declarațiile lui Petru Țurcan:

„Imediat după ocuparea Basarabiei, în toate orașele, deci, și în ale mele, Bălți și Soroca, au apărut diferite ziare. Se face propagandă intensă prin presă, dar lucrurile sunt așa de exagerate și eronate, că dacă par potrivite pentru sovietici, apoi pentru populația basarabeană neadevărul pare atât de evident, că intelectualii români nici nu le pot citi" [10, p. 355].

Prin intermediul presei erau multiplicate diverse zvonuri cu denigrarea României și proslăvirea puterii sovietice. Spre exemplu Hariton Dumbravă (refugiat în România) menționa:

„Presa este în mâna evreilor și ei fac propagandă contra regimului românesc, spunând că mai degrabă plecăm, deoarece în curând vor veni dânșii peste noi, că au de gând să ocupe toată Moldova și chiar Bucureștiul" [10, p. 357].

În același context, vorbind despre presa sovietică din Bălți, Vasile Ciornea spunea:

„Publicații cu caracter exclusiv de agitație și propagandă în favoarea partidului comunist, respectiv guvernului. Totul sec, lipsit de interes; începi să citești un articol și de la început știi că totul este laudă și pălăială. Conducerea presei este în mâna jidanilor. Propaganda sovietică se face pe toate căile: fiecare soldat sovietic este un bun propagandist și agitator. Filmele nu sunt decât cu subiect de propagandă. Presa, marele număr de funcționari, militari etc. toți fac propagandă în favoarea regimului" [10, p. 514].

În primul an de ocupație sovietică, acțiunile autorităților, desfășurate sistematic în vederea răspândirii ideologiei comuniste, nu au avut rezultatul scontat, însă, treptat, efectele acestora vor fi incontestabile. De rând cu impunerea politicilor sovietice în administrație, economie,

învățământ, statul folosea metode de constrângere, amenințare și supraveghere a persoanelor considerate de noul regim ca fiind „suspecte".

Represiunile au fost aplicate cu regularitate în toate localitățile din Basarabia, de către autoritățile sovietice. La nivel local, represiunile administrației comuniste s-au manifestat prin reprimarea opoziției față de regim. Pentru a nu lăsa populației alternative de informare/educare, puterea sovietică a început închiderea și denigrarea instituțiilor religioase. În perioada interbelică, în orașul Bălți au fost construite, la inițiativa episcopului Visarion Puiu, o serie de biserici (Catedrala Sfinților Împărați Constantin și Elena, biserica Sfintei Paraschiva, biserica Sfinților Petru și Pavel etc.) Tamara Spițer (repatriată la 25 septembrie 1940) menționa:

„Biserica din Pământeni (cartier din orașul Bălți – n. L. P.) au transformat-o în magazie de cereale, iar [pe] cea din curtea închisorii au vrut s-o dărâme, dar [nu] s-a întâmplat nimic și au lăsat-o. Credincioși sunt foarte mulți. Când te duci la biserică, după tine vine câte un militar și începe să fluiere și să râdă de preoți" [10, p. 509].

Petru Țurcan, preot de la biserica Sf. Nicolae din Bălți (refugiat la 19 septembrie 1940):

„Nu vorbesc de preoți: dacă încă nu s-au luat măsuri directe împotriva clerului și biserică, apoi s-a creat o stare de spirit în care preoții se sufocă. Sunt tratați cu atâta neglijență, că parcă nu sunt oameni, ci niște ființe de care e vorba." [10, p. 353]

Iar Vasile Ciornea insista:

„Biserica în unele părți este tolerată pentru moment, și acolo unde religia și credința poporului este dârză, se menajează clerul, dar se intensifică propaganda antireligioasă" [10, p. 514].

Politica ateistă promovată de autoritățile sovietice nu a reușit să distrugă religiozitatea oamenilor.

Situația dificilă în care s-a pomenit populația din RSS Moldovenească crea atitudini negative față de puterea sovietică, însă aceste atitudini nu se manifestau prin acțiuni deschise organizate împotriva autorităților din cauza fricii față de forțele armate. De exemplu, Petru Țurcan declara:

„Starea de spirit a populației românești (din Basarabia – n. L. P.) este cu totul în defavoarea ocupanților. Numai frica de autorități și agenți care mișună reține pe toți de a-și exprima cele ce simt" [10, p. 354-355].

De rând cu armata, administrația și structurile securității erau prudente, exercitând și misiunea de supraveghere excesivă. Controlul asupra populației putea fi realizat și prin introducerea sistemului de evidență a populației.

„La 10 septembrie 1940 CCP al URSS a adoptat hotărârea nr. 1667, care preconiza introducerea sistemului de pașapoarte pe teritoriile fostei Basarabii și Bucovinei de Nord. Se preconiza de a începe eliberarea pașapoartelor în aceste regiuni de la 1 noiembrie 1940 și de a încheia până la 15 ianuarie 1941. Pașapoartele nu erau eliberate țăranilor care, de fapt, erau legați de locul lor de trai și îl puteau părăsi cu mari dificultăți" [14, p. 80].

Istoricul Valeriu Pasat consideră că

„sistemul de pașapoarte era, de fapt, un mijloc de epurări sociale în raioanele pe care autoritățile le considerau deosebit de importante. Pe teritoriul RSS Moldovenești acestea erau zonele interzise și zona de frontieră" [14, p. 80-81].

Autoritățile sovietice erau interesate să-și creeze o rețea de informatori, inclusiv din persoanele care, în 1940, și-au manifestat intenția de a se repatria în România. Cazul lui Țurcan Petru:

„Cu prilejul înscrierii la Chișinău, când am arătat că plec în România la cei trei frați ai mei, m-au întrebat de ce nu vin frații mei în Basarabia și mi-au propus să iau măsuri pentru a-i convinge și să-i chem prin consulat. Am spus că n-am posibilitate de contact cu ei... Întrebat de ce plec, le-am declarat precis că n-am nici un rost ca preot în URSS, și chiar dacă aș renunța la preoție, tot nu voi avea de lucru. «Ce va fi dacă în curând ne vom întâlni acolo unde pleci?» I-am răspuns «Voiu rămâne și voiu întreba poate acum pot avea rost. Fie permițându-mi-se să rămân preot, fie să mi se dea o altă funcție și, dacă nu mi se dea o altă funcție și, dacă nu mi se va da o situație socială, atunci voiu cere permisiunea să plec mai departe». Mi s-a spus

că aşi putea să ispăşesc greşeala mea că m-am preoţit şi am înşelat poporul prin aceea că de acum înainte să mă angajez în slujba intereselor poporului. Am răspuns că am cerut diferite servicii, dar n-am primit nimic. Atunci mi s-a făcut a înţelege că dacă aşi servi URSS cu unele mici informaţii, aşi aduce prin aceasta un serviciu nu numai URSS, ci în general poporului care, după informaţiile ce le au pe mine, mă iubeşte. Am răspuns că nu mă simt capabil pentru aşa ceva şi nu este compatibilă situaţia mea de preot cu asemenea misiune" [10, p. 354].

În acelaşi context Ion Zalevschi, profesor la Liceul de Băieţi „Ion Creangă" din Bălţi (refugiat la 18 septembrie 1940) menţiona:

„Se duce de către autorităţile militare şi profesionale (profesori, lectori, funcţionari) o vie propagandă, în sensul că în cel mai scurt timp, Moldova va fi ocupată de către ruşi. Serviciul GPU (NKVD), cu prilejul înscrierilor pentru plecarea în România, caută să folosească spioni pe cei ce se repatriază. În acest scop, cei aleşi de ruşi pentru acest serviciu sunt chemaţi individual la GPU" [10, p. 475].

Supravegherea persoanelor în oraşe s-a înfăptuit şi prin repartizarea spaţiilor locative militarilor şi persoanelor venite din stânga Nistrului. În oraşul Bălţi mulţi localnici au fost lipsiţi de o parte din locuinţa pe care o avea:

„De îndată după începutul ocupaţiei sovietice, în oraş s-au produs modificări privind restrângerea spaţiilor locative pentru a găzdui pe noii veniţi, care apăreau încontinuu şi cu grămada. Erau prost îmbrăcaţi, flămânzi şi convinşi că-i iubim pentru că ne-au eliberat de sub români. Imediat în toate casele localnicilor s-au rechiziţionat camere pentru încartiruirea celor veniţi, nici noi nefăcând excepţie. Locuiam pe strada Ştefan cel Mare (care devenise Puşkin), peste drum de Grădina Publică, într-o casă în curte, care avea trei camere. La intrarea principală în casă era un vestibul şi o cameră, care fusese biroul tatei. Acest spaţiu ne-a fost rechiziţionat şi în el a fost încartiruit un comandir aviator sovietic. Intrarea a devenit numai a dânsului, iar noi a trebuit să folosim intrarea secundară din spate" [8, p. 101].

Deseori autorităţile locale foloseau informaţiile primite de la diverşi turnători sau activişti drept motiv pentru arest.

„Arestările «duşmanilor» au început în Basarabia imediat după anexare. La sfârşitul anului 1940, doar în penitenciarele subordonate nemijlocit CPAI al RSSM se aflau 2624 de persoane (limita sediilor închisorilor fiind de 1520 de deţinuţi), iar în anul 1941 numărul lor a crescut până la 3951. Odată cu arestările devenite mai numeroase iarna, erau efectuate primele expulzări ale «elementelor antisovietice» în regiunile îndepărtate ale ţării, în Siberia şi Kazahstan" [14, p. 82].

Potrivit martorilor oculari, şi în Bălţi, „lupta de clasă s-a aplicat imediat. Primii au suferit personalităţile politice şi publice, precum şi proprietarii de case. Aceştia, ca o primă măsură, au fost expulzaţi din casele lor, fiind mutaţi în case insalubre la mahala. În toatele instituţiile s-au creat comitete de epurare, conduse de noii veniţi, asistaţi de aşa-zişii comunişti ilegalişti, aceiaşi alogeni, în general evrei, care huiduiseră trupele române la retragere" [8, p. 99].

În acest context, Vasile Ciornea menţiona:

„Ştiu că au fost mulţi cetăţeni basarabeni arestaţi, fără ca cineva să poată presupune o cauză. În general, cred că este o organizaţie puternică şi bine organizată" [10, p. 514].

În timpul retragerii în România, Hristina Slabu declara despre starea de supraveghere permanentă a oamenilor din partea autorităţilor şi despre mai multe cazuri de arest:

„Funcţionarii, ca şi populaţia civilă, erau obligaţi să meargă la conferinţele ce se ţineau în fiecare zi. Mai făceau un fel de serbări pe care le numeau «meetinguri», unde făceau teatru şi dansau, precum şi concerte. Pentru vagabonzi şi oamenii fără niciun căpătâi, venirea ruşilor a fost bine privită, cât şi pentru jidanii săraci [...] Funcţionarii erau foarte strict supravegheaţi, însă nici de lucru nu aveau , fiindcă toată ziua se plimbau. Intelectualii aproape toţi au fost arestaţi, afară de profesorii care n-au făcut politică" [10, p. 531].

Potrivit informaţiei din „Cartea Memoriei", în 1940, din oraşul Bălţi au fost arestate şi

condamnate pe motive politice 10 persoane, care au fost întemnițate în lagăre din reg. Gorki, Magadan, Krasnojarsk. În 1941, au fost deportate 281 de persoane din Bălți [16, p. 76; 76-83].

În concluzie: Anexarea teritoriilor dintre Nistru și Prut de către URSS în 1940 a presupus și instaurarea forțată a puterii sovietice în această regiune. Orașul Bălți, fiind unul de subordonare republicană, a fost supus prioritar practicilor specifice regimului comunist. Populația a fost nevoită să suporte regimul de ocupație – mulți oameni care și-au dorit repatrierea în România nu au avut această posibilitate. Retragerea armatei române și instaurarea armatei sovietice a provocat mari traume, oamenii devenind neputincioși în fața armelor. Ocupația a fost urmată de sovietizare și represiuni, care au mutilat viața obișnuită a orașului din perioada interbelică. Mărturiile supraviețuitorilor regimului insistă asupra stării de frică, insecuritate, obedință – impuse de regimul sovietic, după 28 iunie 1940. Bălțiul, pentru anul 1940, are generații întregi de persoane împovărate politic, ideologic, economic – persoane condamnate la tăcere. Dar, Bălțiul are și martirii și eroii săi – persoane care au pătimit direct din cauza regimului, fiind deportate, arestate, condamnate la munci silnice și ani de pușcărie, persoane prin care a fost posibilă transmiterea sentimentului de patriotism și demnitate – oameni care urmează a fi păstrați în memoria colectivă a urbei.

Referințe bibliografice:

1. Șișcanu, Ion. *Răsluirea teritorială a României 1940*. Chișinău: CIVITAS, 1998.

2. Carol al II-lea. Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice, Vol. II (1939-1949). București: „Șansa" SRL, 1996.

3. *Dezmembrarea României. Anexarea de către URSS a Basarabiei, Nordului Bucovinei și ținutului Herța – 1940* (Studiu și culegere de documente). Coordonator: V. Șoimaru. Chișinău: Serebia, 2015.

4. Șișcanu, Ion. *Raptul Basarabiei 1940*, Chișinău: AGO-DACIA, 1993.

5. Șișcanu, I.; Văratec, V. *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia*. Chișinău: Universitas, 1991.

6. Pădureac, Lidia. *Anul 1940 în memorialistica basarabenilor: trăiri, reflecții, demistificări*. În: „Raptul Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța din 28 iunie 1940" (Materialele Conferinței științifice internaționale „75 de ani de la anexarea de către URSS a Basarabiei, nordului Bucovinei, Ținutului Herța – 28 iunie 1940", Chișinău, 12-13 iunie 2015). Chișinău: Serebia, 2015, p. 219-232.

7. Pirogan, Vadim. *Cu gîndul la tine, Basarabia mea. Din mărturiile unui vinovat fără vină*. Chișinău: Ed. Enciclopedică „Gheorghe Asachi", 1995.

8. Budișteanu, Alexandru. *Sub patru regimuri pe toate continentele*. București: Ed. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2014.

9. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*. Coordonator: Ioan Scurtu. București: Semne, 1998.

10. *Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și ținutul Herța: 28 iunie 1940–22 iunie 1941*. Coordonator V. Șoimaru, partea II. Chișinău: Serebia, 2018.

11. *Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și ținutul Herța: 28 iunie 1940–22 iunie 1941*. Coordonator V. Șoimaru, partea I. Chișinău: Serebia, 2017.

12. Lupu, Corvin. *Poziția evreiască în vara anului 1940 (2)*, [online]. [Accesat: 04.01.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: http://www.art-emis.ro/istorie/2122-pozitia-evreiasca-in-vara-anului-1940-2.html.

13. Petrencu, Anatol. *Raptul Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ținutului Herța. Prima ocupație sovietică (1940–1941)*. În: „Limba Română", nr. 5-6, anul XXII, 2012, p. 106-114.

14. Pasat, Valeriu. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940–1953)*. Chișinău: Cartier, 2011.

15. Ciorănescu, G. *Basarabia, pământ românesc*. București: Ed. Fundației Culturale Române, 2001.

16. *Cartea memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*. Coordonator și redactor științific Elena Postică, Vol. I. Chișinău: Știința, 1999.